

Proust'un "YENİDEN BULUNMUŞ ZAMAN" adlı eserindeki İnsanın Fiziksel Değişmeleri Üzerine Gözlemleri

Yrd. Doç. Dr. Yüksel GENÇAL

Proust'un çağımızda eserlerinin en çok ilgi çektiği yazarlardan biri olduğu bir gerçektir. Yaşamundan, eserlerinden söz eden yazar ve düşünürlerin eleştiri ya da övgüleri sayısız olup, bugün bile hakkında çok şey söylenmeye ve yazılmaya devam edilmektedir. Biz de daha değişik bir açıdan hareketle "Yeniden Bulunmuş Zaman" adlı eserinde Proust için çok önemli olduğuna inandığımız insanın kişiliği ile bu kişiliğe bağımlı olan insanın fiziksel değişmelerinin neler olabileceğini araştırmaya çalışacağız.

Eserde ben diye yazarın, yani Proust'un insan psikolojisi ve kişilik kavramı üzerinde çok durduğu söylenirken, yaptığımız araştırma sonucu, zamanda insan bedeninin gösterdiği fiziksel değişmelerle de ilgilendiği ortaya çıktı. Araştırmamızı sürdürdükçe gördük ki, zamanın insanı eritici, yok edici güçlerine ve unutulmaya karşı insanın sürdürdüğü savaşta Proust insanın gösterdiği olağanüstü, ama sonu olmayan çabaları dile getirmede büyük bir ustalık göstermiştir. Ayrıca şu da bir gerçektir ki, insan yaşlandıkça bedeninin gösterdiği değişik durumları şimdiye dek hiçbir yazar Proust'un dile getirdiği kadar gerçekçi bir şekilde dile getirmemiştir.

Proust, zamanın insanoğlunda meydana getirdiği fiziksel değişmeleri büyük bir coşku ile anlatmaya çalışmıştır, ama bu durumun kendisi için de büyük bir üzüntü kaynağı olduğu gerçeğini saklayamamıştır.

Fiziksel değişimlerin neler olduğu ve nasıl ortaya çıktığı üzerinde dururken, aynı zamanda, zamanın insanlar üzerindeki etkileyici ve yıkıcı rolünden de söz etmeden geçilemeyeceğinin gereğini duyduk ve çalışmamızı bu görüş altında yürütmeye çalıştık.

Bedenimiz kişiliğimizin çok önemli bir ögesidir.. Hatta kişiliğimize öylesine bağlıdır ki onsuz varoluşumuzun nedenini ve ne olduğumuzu anlamakta zorluk çekeriz. Ama buna karşın, aslında ne olduğu anlaşılması çok güç olan başkasının kişiliği o kişinin bedenine bağlıymış gibi gelir insana. Zira bir dostumuzu, bir arkadaşımızı düşündüğümüz zaman belleğimizde, karşımızda onu simgelemekten çok uzak olan ruh halleriyle değil, gülümsemesiyle, yüzünün şekliyle, hareketleriyle

kısacası fiziğinin genel görünümüyle anımsamaya çalışırız. Çünkü fiziksel benimiz tam kişiliğimiz olmamasına rağmen en azından ölüme dek bizden ayrılması olanak dışı bir ögedir. Bedenimizin güzelliği, çekiciliği, kusur ve çirkinliği ile bizzat kendimiz olduğumuzun bilincindeyiz. Böylece bu özelliğimiz bizi başkasından ayırır ve belirginleşmemizi sağlar, başka biriyle karıştırılmamızı engeller.

Daha öncede söylediğimiz gibi Proust, insanın bedensel yönüyle ilgili olarak ele aldığı sorunların çözümlenmesi uğrunda büyük bir çaba göstermiştir. Şöyle ki, şimdiye dek incelenmiş olan her çeşit yazınsal türlerde, kişilerin fiziksel bakımlardan, örneğin bir şahsın yirmi yaş yaşından kırk yaşına geçişte, ne gibi değişiklikler gösterdiğinin insan farkında bile olmamıştır. Ama Proust'ta insanoğlunun fiziksel değişikliğinin zaman ve yılların etkisi altında kalıp nasıl bir evrim geçirdiği açık seçik bir şekilde ortaya konmuştur."A la Recherche du Temps Perdu" adlı eseri incelendiğinde, kişiler hakkında sayısız dış betimlemelerin yapıldığı ve bu kişilerle ilgili dış özelliklerin anlatılmaya çalışıldığı görülür. Aslında onu, seneler akışı içinde çok devingen ve hareketli olan insan kişiliğinin insana sır gibi görünen durumunu inceleyip ve bu durumu yazmaya iten neden, insan tabiatının değişiklik göstermesinden ötürü ortaya çıkan farklı görünüm:leridir. Bununla ilgili olarak:

"Yaptığım buluş (ya da inceleme kitabımın konusunu ilgilendiren hususta bana yardım edecekti. Ancak bunun zamanın dışında tesbit etmeyi düşündüğüm gerçekler arasındaki bir sürü etki ve izlenimlerle oluşturulamıyacağına karar vermişim. Ama zamanda insanların, toplumların, ulusların değişmesiyle ilgili olan izlenim ve etkenler önemli bir yer tutar. Varlıkların görünümünün etkilediği ve her dakikada yeni örneklerimin olduğu bu değişikliklere, bozulmalara yer vermeye hiç özenmemişim(...) Tanıdığım insanlara günaydın demeye ve onlarla konuşmaya devam ediyordum. Yaşlılık herkes için aynı şekilde kendini göstermiyordu. Birgün ismimi soran birini gördüm. Bu kişinin M. de Cambremer olduğunu söylediler."(1)

derken Proust'un yaptığı şey, zamanın insanlar üzerinde meydana getirdiği başkalaşımın, değişimin gözleminden başka bir şey değildir. Kimseyi bağışlamayan zamanın varlıklar üzerinde meydana getirdiği sınırsız başkalaşım, Proust'un çok önceleri düşünüp ne olduğunu çözümlenmeyi amaçladığı gizemli bir olgudur. Proust'a göre:

"Zaman bedenler üzerinde jeolojik (yerbilimsel) bir gelişme meydana getirir. Yaşam hücrelerin sürekli yenilenmesidir."(2)

Aslında Proust'un insanoğlunun dış görünümüyle böylesine çok ilgilenmesi ilginçtir. Uzun zamandan beri toplumdan, arkadaşlarından uzak kalan ve belki de hasta-

---

1- III (TR), 932

2- Aynı eser,, 930.

lığı nedeniyle dışarı çıkma olanağı bulunmayan Proust. Opera balosuna yapılan daveti büyük bir çışkuyla kabul eder ve bu daveti kabul edişinin nedenini:

”çehrelerin nasıl değiştiiğini görmek beni çok ilgilendiriyor”.(3)

diye açıklar. Bu düşünceyle ilgili çok sayıda gözlemleri olan Proust her türlü fiziksel gelişme ya da değişmeleri gözlerken insanın etkisi altında kaldığı bu değişme ve gelişmelerin ne denli büyük olduğunu göstermeye çalışır:

”Yaşamın yasaları ile varlığın birliğine saygı göstermekle birlikte aynı şahsın birbirini izleyen iki görünümüne karışıklıklar sokmasını bilen ve böylece o şahsın görünümünü değiştirebilen zamanın özgün yenileme gücü.”(4)

karşısında hayranlığını gizleyemez. Bir gerçeği de aşığıda ki satırlarda okuyacağımız gibi çok güzel bir şekilde dile getirir:

”Periler alemindeki gibi önce genç kız, sonra saygı değer yaşlı bir hanımefendi şeklinde görünmeye yargılı olan bu kahramanların çoğunun daha sonraları belleri bükülecek, ihtiyarlayacaklardır.”(5)

Çünkü sürekli değişim halinde olan varlık yaşam sürecinde yol aldıkça bozulacağı gerçeğini bilmemize rağmen, Proust’un bize önermek istediği şey yaşamın akışı sırasında zamanın bizi etkilediğinin ya da etkisinde de kalıp da farkında olmadığıımız yıkıcı ve ağır çalışmasının bilincinde olmayışımızdır. ”*Pastiches et Melanges*” adlı eserinde:

”Eğer sevilen bir bedende zamanın yıkıcı ama ağır çalışmasını görebilseydik;(…) derken ”belki de bunu geç anda öğrenenin yaşamın korkunçluğu, ürkütücülüğü karşısında gerileyecek ve ölmek için kendini hiç zaman kaybetmeksizin bir tüfeğin üstüne atacağım”(I)

söyleyerek korkunç gerçeği gözler önüne serer.

Yaşlılık ve çökmüşlükten kurtulmanın olanak dışı olduğu fikri insanoğlunu hemen hemen her zaman ve her yerde izleyip gücünü ona kabul ettirmesi doğaldır. Örneğin Balbec plajında eğlenirken hayat ve neşe dolu o günün güzel gençliğini bize anlatmaya çalıştığı ”*A L'Ombre des Jeunes filles en Fleurs*” adlı eserinde insansal çiçeklerin kısa mevsimini anlatmaya çalışırken üzüntüsünü saklayamaz:

3- III (F), 603

4- III (TR), 935

5- Aynı eser., s. 937.

1- (PM). s. 223

"Farklı dönemlerde çiçeklerin üzerinde olgunlaştığı bir bitkideki gibi onları dostlarımla birgün olacakları (...) yaşlı bayanlar şeklinde görmüştüm. Ama şu an hiç bir şeyin önemi yoktu, mevsim çiçek mevsimiydi."(2)

Yukarıda da belirtmeye çalıştığımız gibi hiçbir şey değişiklik yarasından kurtulamaz. İnsanoğlu bu değişikliği beklerken tüm hazırlığını yapmıştır bile. Çünkü Yaşam bir bebeğin sırasıyla yetişkin, olgun insan ve yaşlılık dönemlerini geçirdikten sonra belinin bükülüp mezara doğru yöneldiğinin görüldüğü bir oyun gibidir.

Daha önceden de söylediğimiz gibi, bu değişme yarasının Proust'u büyülediği bir gerçektir. Bu yüzden, Proust, zamanın, varlıkların görünüşüyle, fiziksel özlerinde meydana getirmiş olduğu değişikliklerle ilgilenmekten kendini alamaz. Hatta bu durumu:

"İlişkilerimizin değişmiş bulunduğu bir kişi ne zaman yeniden görsek, bu iki devrin karşılaştırılması olur."(3)

diye tanımlar. Bu gözlemiyle ilgili olarak Proust ilk kez balbec'te gördüğü esmer, sportif, düz spor gömleğinin altında su üzerine izi yansımış bir görüntü gibi ince ve güleç gözleriyle çok güzel olduğunu söylediği Albertine'e ikinci kez Paris te rastladığında onu çok değişmiş bulur, bu yüzden de şaşkınlığını gizleyemez:

"Zamanın aynasını sunan bir sihirbaz gibiydi(...) Fakat şimdi onu tanımakta zorluk çekiyordu insan(...), yüz hatları, çizgileri çıkıntılar oluşturmuştu (...) bedeni irileşmişti. Büründüğü kılıfından hemen hemen ortada hiç bir şey kalmamıştı ve onun bu dış görünüşünden gelecekteki alacağı şekil zor da olsa kendisini gösteriyordu".(1)

Önceleri Albertine'le içli dışlı yaşamış olan Proust, bugün onu tanımakta zorluk çekmişti. Bir süre sonra aynı Albertine'fi yeniden gördüğünde onun daha önceki durumlarına göre daha çok değişmiş olduğunun farkına varmakta geçikmez:

"Uzun mavi gözleri daha da uzamış, aynı şekli koruyamamıştı. Renkleri değişmemiş ama bir sıvıyı andırıyorlardı. Gözlerini kapadığı zaman gözkapakları denizin görülmesini engelleyen perdelerle benziyordu."(2)

Yukarıda Proust'un açıklamaya çalıştığı gibi zaman beklemesini bilen sabırlı bir sanatkar gibidir. Ağır ve sabırlı çalışmasının sonucu, fiziksel görünüşümüz değişirken zaman elinde görünmez bir fırça ile görevini yerine getirmekle önceden sözünü ettiğimiz değişim yarasını gerçekleştirir.

2- I (JF), 892

3- II (G), 351

1- II (G), s. 351

2- III (p) s. 18

Diğer taraftan Proust, gençliğinde incelik ve fiziksel güzelliğine hayran olduğu Swann'a yıllar sonra bir salonda yeniden rastladığında onu tümüyle değişmiş bulur. Şaşkın bir şekilde, merakla, bakışlarını, hastalığın yanaklarını böylesine çok kemirdiği yüze doğru çevirir ve:

"Yanakları sarkmış (...) o sevimli yüzde Swann'ın burnu şimdi kocamanlaşmış, şişmiş, kırmızı bir pancarı andırıyordu."(3)

der. Swann gerçekten değişmişti. Eski alışkanlıklarından olan saçda ayırma çizgisini değiştirmek ya da sakal bırakmak arzusu gibi Kronik hastalık da çehresinde derin değişiklikler meydana getirmişti.

Bunun yanında hastalığın dışında durum, şart ve hal değişikliği de fiziksel bakımdan şekil değiştirmemize neden olur. *Odette de Crecy'deki değişikliğin nedenini* bunlara bağlar Proust. Swann ile evlendikten sonra Odette öylesine değişmişti ki, onu görmeye gelenlerin çoğu eğer uzun zamandanberi görmemiş olsalardı onu tanımakta güçlük çekmeleri kaçınılmaz olurdu. Odette yaşlı olmasına karşın daha çok yılları varmış gibi bir fiziksel görünüm içindeydi. Bu durumu Proust önce, durum, şart ve hal değişikliğine bağlıyor ve Odette hakkındaki yargısını şöyle belirtiyor:

"Ancak bu durumun bir kısmı şişmanlığından ileri geliyordu. Daha sakın, daha taze ve daha dinlenmiş bir hali vardı. Diğer taraftan yeni tuvalet pembe bir pudranın canlılık verdiği yüzüne daha da bir gelişme ve değişiklik veriyordu; önceleri çok çıkıntılı olan gözleri şimdi gömülmüş gibiydiler."(1)

Ama Proust'a göre bu değişimin başka bir nedeni de vardı. Yaşamının ortalarına gelmiş olan Odette, sonunda kendisine gidecek tuvalet şeklini bulmuştu. Kişisel bir fizyonomi bulmakla kalmamış, ayrıca değişmeyen bir karakter de edinmişti. Böylece kendi üzerine ölümsüz gençlik tipini uygulamış olduğunu sanıyordu. Sanki hiç yaşlanmıyacaktı. Bu da gösteriyor ki moda ile salık verilmiş olan yeni güzellik şeklinin araştırılması uğruna ortaya atılan yeni şartlar insana fiziksel kişiliğinin görünüşünü değiştirme olanağı vermiştir. O kadar ileri gidilmiştir ki, bu yeni buluşlar insanı tanımaz hale bile sokmuştur.

Zamanla uğradığımız bu değişim halleri Proust'un deyişiyle çok önemlidir:

"Her varlık kendisini görmediğimiz sürece yok olur, sonra yeni görüntüsü önceki görüntüsünden çok farklı, yeni bir yaratık."(2)

olarak karşımıza çıkar. Açıkcası çoğunu kendimizde bile hissettiğimiz Proust'un sıkıntıları, kararsız halleri sabitlik ve sürekliliğinden koptuğumuz açık duygular-

---

3- II (SG). s. 690

1- I (JF). s. 917

2- Ibid.,

dan ileri gelir. Böylece biz de kendimizi, bizi değişim ve başka'aşıma zorlayan zamanın akıcılığının sınırsız gücüne teslim olmuş sanırız. Hatta kendimizin bir başkasıyla değişmiş olduğu izlenimine kapılırız. Bu yüzden de tanınmakta güçlük çekilen gerçek bir yabancıya dönüşürüz.

Zamanın akışı içinde insanı etkileyen ve onu değiştiren sadece yaşlanma değildir. Başka yasalarında olduğu bir gerçektir. Proust yıllar sonra gençliğinde tanımış olduğu güzel Villeparisis markizini yeniden gördüğü zaman şöyle der:

"Çehresini örten cüzzam ve ekzema ile yılların ağırlığının verdiği yorgunluk ve üzüntüye rağmen şapkasının altında (...) Villeparisis markizini tanımakta güçlük çekmedim."

İnsan ebedi değildir. Yaşlanır. Her an her dakika onu çöküşüne, mezarına yaklaştırır. Varlıkların etkilendiği bu ağır ve zaman zaman da çok seri görünüm içinde olan bu değişimin nedeni Proust'a göre zamandır:

"Görünmeyen ve öyle olmak için kendine bedenler arayan ve bedenlere her yerde rastlayan zaman bu bedenler üzerinde sihrili fenerinin etkisini göstermek için can atar."(1)

Yine de Mme Verdurin'in salonunda Proust yılların insanın üzerindeki yıkıcı etkisini tüm gerçekliğiyle görüyor. Proust uzun süre toplumdan uzak kalmış insanları, dost ve arkadaşlarını yeniden gördüğü zaman bu insanlar onun için sanki yaşlılık ile kılık değiştirmiş gibiydiler. Bir önceki görünümle öylesine farklıydılar ki, eskinin o genç insanlarıyla hiç bir ilişkileri olmamış gibi halleri vardı. İşte şaşkınlığın doruğunda bu varlıklar arasında dolaşan Proust üzüntüyle bu varlıkların iç karartıcı ve yorgun hallerini bize anlatmaya çalışır. Etrafına bir göz attığında hiç tanımadığı bir toplumda bulunduğunu sanar ve:

"İlk anda evin efendisini, konuklarını tanımakta duraksayışımın ve konukların herbirinin kendisini değiştiren (...) pudralanmış bir baştan oluşmuş gibi görünmelerinin nedenini anladım."(2)

diyerek şaşkınlığını dile getirir Onun bulunmadığı sürede zaman geçmiş ve izlenmesi olanak dışı olan çok ağır bir çalışma ile bu varlıkların fiziksel görünümünde büyük değişiklikler meydana getirmiştir. Örneğin Proust kendisini salonda karşılayan Guermantes dükünü, tabanlarında kurşun varmış gibi ayaklarını sürükleyen beyaz sakallı gülünç haliyle ilk anda tanıyamamıştı. Çünkü kişilerde meydana gelen değişiklikler öylesine farklı ve büyük oluyor ki, kişinin özdeşliğine benzer bazı özellikleri olmazsa insan o kişinin kimliğini kolay kolay saptayamaz. Fezensac için

3- III (F). s. 630

I- III (TR). s. 924

2- aynı eser. s. 921

durum aynı olmuştur. Proust onu ilk görüşte tanımadığını söyler. Fezensac daha değişik bir görünümde. Diğerleri gibi saç sakalı ağartmak yerine kırışık yüzünü, diken olmuş saçlarını saklamayı yeğlemiştir. Ama tüm bunlara rağmen Fezensacın yüzü yine de sertleşmiş ve esmerleşmişti. Bu görünüm tümüyle zamanın simgesiydi. Bu belirtiler onu öylesine yaşlı gösteriyordu ki, ona artık genç bir adam denilemezdi. Fakat bu durumun en güzel ve en gerçekçi şekli M.d'Argencourt'un görüntüsüdür:

"Kırılmış sakalının yerine gerçekle ilgisi bulunmayan beyazlıkta ki bir sakalla gülünç duruma düşmekle kalmamış (...), şimdi ise, yapmacıklı sertliği ve gösterişli halinin anımdan çıkmadığı bu adam hiç bir saygınlık görmeyen yaşlı bir dilenciydi." (1)

Yılların ağır yükünün M.d'Argencourt üzerinde meydana getirdiği fiziksel gelişme böyle olmuştur. Vücudunu kendi hizmetine vermekle birlikte kendi kendinden öylesine farklıydı ki, Proust böyle bir değişimin gerçek bir yaşlılık olup olmadığını düşünmekten kendini alamamıştır bir türlü. Son derece komik, saç başı ağarmış ve herşeyiyle yapmacıklı olan bu kişinin karşısında Proust, insansal varlığında böceklerin ki kadar gerçek olan bir başkalaşıma uğradığını düşünüyordu.

M.d'Argencourt da olduğu gibi zamanın başka varlıklarda gerçek değişimler meydana getirmesi son derece doğal bir olaydır. Öyle ki, Proust bu düşünceden hareketle bazı güçlerin var olabileceği tezini savunmuştu. Bu güçler bazı ahlâksal değerlere sahipmiş gibi görünüp, başka bir karakteri ya da başka bir kişiliğin dış özelliklerini ortaya koyarlar. Zira yüz çizgileri değişseler de, yok da olsalar sonunda başka bir görünüm altında değişik bir anlam alırlar. (2)

İnsanın çöküşünün acı verici durumu karşısında Proust, fiziksel değişmelerin insan kişiliği üzerinde derin yankıları olduğuna inanır. Proust'un uzun süredir görmemiş olduğu arkadaşı Bloch öylesine değişmişti ki onu tanımakta çok zorluk çektiğini söyler:

"Usta sık bir İngiliz, çehresini tamamen değiştirmiş ve silinebilen herşeyi rendeden geçirmişti. Önceleri buklemi olan saçları tam ortasından düz bir çizgiyle ayrılmış, kozmetikten parlıyordu(...) tenine uygun bir tuvalet bulduğu gibi telaffuzuna da uygun gelen bir ses bulmuştu, (...) saç tuvaleti ile bıyık tipi iyi seçilişi ve özellikle iradesi sayesinde o yahudi burnu kayboluyordu, (...) fizyonomisinin ifadesi bir tek gözle de değişmişti." (3)

Diğer taraftan yaşlılık Marki Cambremer'i öylesine değiştirmişti ki, ilk görüşte onun kimliğini saptamak gerçekten olanaksızdı. Yanaklarındaki kocaman kırmızı

1- Aynı eser,

2- III (TR), 925

3- aynı eser. s. 952-953.

sarkıklar gözleriyle ağzının tam olarak açılmasını engelliyordu. Bu, zamanın, Markinin çehresine uygulamış olduğu gerçek bir maskeyi andırıyordu. Ama bu maskenin oluşumu birden değil, insanoğlunun göremeyeceği kadar yavaş bir şekilde gelmişti. (4) Ayrıca önceleri canlı ve ayağına çabuk Legrandin şimdi artık kendi kendinin gölgesinden başka bir şey değildi. Hüzünlüydü., solgun bir hayaletten farkı yoktu.

Getirdiği fiziksel değişikliklerle yaşlılık tüm varlıkları değiştirirken, onlara kılık değiştirmişler gibi bir hava verir. Anlatıcı canlı olmayan, renksiz ve yakalanma olanağı bulunmayan zamanın yıkıcı eylemi karşısında yapılacak bir şeyin olmadığını anlamıştır artık. Gerçekten de kendini göstermek için ancak insanların belirli fiziksel özellikleri üzerinde somutlaşan dışavurum şaşırtıcı bir olgudur bizler için. Hatta konuklarına bile geldiğini simgeleyen kimliğini bırakmayı boşlamamıştır. Evin konuklarına bakarak Proust şöyle der:

”Yürümek zorunda kaldıkları zaman rahatsızlanmış, gibi bir halleri vardı; önce bacaklarının ağırdığı sanılıyordu, ancak sonradan yaşlılığın bu insanların ağır ayakkabı tabanlarıyla birbirlerine bağlanmış olduğu.”(1)

izlenimini verir isana. Bir kısmının da saçları ağarmıştı, ama yaşlılık-onlarda varlığını alışılmışın dışında değişik bir biçimde göstererek, daha az yaşlı görünmelerini sağladığı da bir gerçektir. Aksiyanlarda vardı, ama bir kaza geçirmiş oldukları için değil, bir ayakları çukurda oldukları içindi belki de. Görüldüğü gibi Proust'un uzun süredir görmediği bu toplum üzerindeki zamanın ve yılların etkisi korkunç olmuştur. Bu varlıkların yüzlerinde gözkapakları ölmek üzere olanların gözkapakları, titremekte olan dudakları ise can çekişenlerin dudakları gibiydiler Proust'a göre.

Proust'un *sanatkâr* diye tanımladığı zaman'ın, insanların dış görünüşlerini değiştirmeyi ne olursa olsun bırakmayacağı bir gerçektir. İçerde katlanmış bir tohum ürettiği zaman dışarda yapacağı yıkıntının ne olacağını insan bilemediği gibi, o zamana dek gençlikte görülmesi olanak dışı bazı yüz çizgileriyle, bazı organik bozuklukların yapacakları tahribatın ne olacağı da bilinemez. Tüm bu özellikler sonunda ortaya çıkar ve zamanla insanlarda bilinmeyen, ne olduğu anlaşılmayan birtakım fiziksel değişiklikler ortaya koyar. Bu fiziksel değişiklik düz bir burnun kemerli bir burun şekline ya da taze bir tenin ellisine doğru, bakır kırmızısı rengine dönüşümü olup daha da değişme olasılığı vardır. Bu değişiklik öylesine derindir ki, bazı insanlarda birinin fiziksel kişiliğinin yerine bir başkasınının geçtiği izlenimine kapılır insan.

4- a.d.s. s. 933

1- aynı eser. s. 935

2- aynı eser. s. 938

Bununla birlikte Proust gözlemlerine dayanarak ileri sürdüğü bir başka sav da yaşlılığın dokunduğu herşeyi çirkinleştirdiğini hemen hemen her zaman doğru olmadığını. Çünkü zaman bazılarını çirkinleştirdiği gibi bazılarını da güzelleştiriyordu. Proust'un yakından izlediği Agrigent prensinin durumu sözünü ettiğimiz duruma en güzel örnektir:

"Sonsuza dek kırmızımtrak kalacakmış gibi görünen saçlarıyla uzun, ince ve donuk bakışlı bu adamın yerini, böceklerinkine benzer başkalaşım (..) saçlar beyaza dönüşmüş olan ihtiyar almıştı."(1)

Ama zaman prensi sakat, çökmüş, yaşlı biri yerine koyacağına, hayatında hiç olmadığı bir güzellikle bezemişti. Göğsü irileşmiş, eskisinden daha sağlam görünüyordu. Ayn şekilde Proust'un Mme de Cambremer'in malikhanesinde eskiden tanıdığı genç marki Beausegent'ı yaşlılık değiştirirken onu daha düzeltilmiş, hatta güzelleştirmişti. Ona görkemli bir ten gümüşü kıllar, hafif bir şişmanlık ve dülüğe özgü bir soyluluk vermişti sanki. Proust bu konuda ise:

"herşey onda bir yenilik olarak görünüyor ve fiziksel durumuna peygamberlik havası veriyordu. Kumral sakalının yerini almış olan beyaz eşit üçgen şeklindeki sakalı onu çok değiştirmişti. Önceden tanıdığım bu asteğmenin farketmeme rağmen ilk düşündüğüm şey, onu albaylığa terfi etmiş olduğu için değil de, albaylıkta daha iyi fiziksel bir görünüme sahip olduğu için kutlamak oldu."(2).

der. Bazılarında ise Proust'a göre, beyaz sakalı esmer sakalın yerine koyan yaşlılık, gözlerin parlaltısını artırıp, onlara tanrının esiniymiş gibi bir hava veriyordu. Böylece anlatıcı fiziksel gelişmenin her zaman çökmürlük anlamına alınmasının doğru olmayacağı savını daha da ileri götürerek:

"Zamanın vaktinden önce yaşlılığa doğru büyük bir hızla yol alan özel ve ekspres trenleri var;

der ve aynı zamanda:

"Paralel yol üzerinde aynı hızla yol alan dönüş trenlerinin de olduğunu"(3)

sözlerine ekler, Diğer taraftan, M. de Courgivaout da görünümüyle yukarda belirtmeye çalıştığımız özelliği yansıtıyordu. Bu bay ellisini geçmişti ama bu durum onun otuzundan daha genç görünmesini engellemiyordu. Proust bu bay için:

"zeki bir doktor bulmuştu. Tuzu, alkolu bırakmış, otuzuna yeniden dönmüştü sanki Hatta şu an bu yaşa bile ulaşmamış gibiydi. (1)

1- aynı eser. s. 936

2- aynı eser., s. 935

3- aynı eser. s. 942

1- Aynı eser. s. 943,

der. Odette de Crecy de zamanın yıkıcı, yok edici yasasına meydan okuyanlardan biridir Proust'a göre. Yaşı ile orantılı olarak, Odette de Crecy'nin fiziksel bakımdan buruşuk, zayıf ve çökmüş biri olması gerekirdi. Fakat anlatıcı geçmiş yıllara rağmen onun hâla eski tazelik ve çekiciliğini korumuş olduğunu şöyle açıklar:

"Görünüşü öyle mucizeviydi ki onun gençleşmiş olduğunu söylemek olanaksızdı. Fakat sanki lâle renkleri ve saçlarının kızılıllığı ile yeniden doğmuştu."(2)

Ama tüm bu görünüşüne rağmen üç yıl sonra Odette'i tekrar gördüğünde onun da değişme yasasından kurtulamayıp yaşlandığını görür. Yaşlılığına bakarak bu haliyle bile zamanın ona bir güzellik bırakmış olduğunu farkeder. Sevgi dolu gözleriyle hala güzelliğini koruyordu ve eskisi kadar cana yakındı anlatıcı için. Bundan da şu anlaşılıyor; zamanın fiziksel değişmelere karşı genç olarak koruduğu gözdeleri vardır. Ama zamanın bu işlevine de güvenmemek gerekir. Zira zaman, yıkıcılık görevini eninde sonunda yerine getirecektir Bu, yaşamın kaçınılmaz yasa-sıdır.

Değişen ve yaşlanan bu insanların tümü Proust'a bir gerçeği iletmekte gecikmezler Değişen, sadece başkalarının fiziksel kişilik ve görünümleri değil kendisinkidir de, Bu kez, zamanın aşındırıcılığından, yıpratıcılığından kendisinin de kurtulamamış olduğunu farkederken kendinin birdenbire yaşlılar sınıfının üyelerinden biri olduğunu anlamakta gecikmez Çocukluğundan beri gününü gün etmiş olan Proust, fiziksel kişiliğinden süreklilik ve sağlamlık izlenimine rağmen, acı gerçek kendini gösterir İşte, nasıl geçtiğinin bilincinde olmadığımız zamanın insanlarda meydana getirdiği değişiklik ya da başkalaşımı gören Proust, bu durumun kendisi için de var olduğu gerçeği karşısında:

"Bu gerçeğin beni altüst ettiğini ilk kez farkettim (...), benimkinin yaklaştığını bana haber verdiklerinden ötürü bu insanların yaşlılıkları beni üzüyordu,"(3)

der. Yukada görüldüğü gibi Proust, her çeşit dolaylı anlatımla insanı açmasızca kaplayan yaşlılığın yaklaşmasının kendisini nasıl etkilediğini acı ile bize anlatmaya çalışır. Üstelik, onun, yani yaşlılığın yaklaşımın, yaşlı bir dostun gelişi olarak yorumlar. Bu yüzden de, Saint-Loup gibi arkadaşı olduğunu sandığı Asteğmen Letourville'i artık küçük arkadaşı, küçük dostu olarak düşünmüyordu. Bu yüzden de kendi kendine:

"M.de Letourville için ben arkadaş değil, yaşlı bir. baydım"(1) derken, sonradan ondan uzaklaşmasının nedenini aramaya başlar ve:

2- aynı eser., 950

3- aynı eser., 927

1- aynı eser, 928

"Küçük dostum diyen için yaşlı bir bay olduğumdan mı bu genç asteğmenden çok uzaklaşmışım?" (2)

diye kendine sorar. Görüldüğü gibi insanın aynı kalmadığı ve yaşlandığı bilincinden daha üzücü bir şey yoktur insanoğlu için. Zira çoğu kez kendi görüntümüzü göremeyiz. Bunun için de yaşlandığımızın farkında olamayız. Ancak zıd bir ayna gibi, herkes başkasının görüntüsünü görebildiği için onun yaşlandığını da görür.

Guermantes düşesi'nin daima genç kaldığı kendisine söylendiği zaman, bu sözlerin onda yarattığı etki çok önemlidir. Aslında yazar bu sözleri melankolik olarak niteler. Gerçeği kabullenmek zordur. Ama her şeye rağmen insan kalbinin bir köşesinde kendini yaşlılığında bile genç olduğuna inandıran bir duyguya sahiptir. Kendisini başbaşa yemek yemek için lokantaya davet eden Gilberte de Saint-Loup'un alaycı gülüşüne karşılık verdiği yanıt ilgi çekicidir:

"Eğer benim gibi genç biriyle yalnız olarak yemeğe çıkmakta bir sakınca görmüyorsanız", (3)

derken amaç bu genç kadını uyarmak ve yaşlı biri olduğunu da belirtmektir. Yaşamın simgesel çehresi böyledir diyen Proust

"M.d'Argencourt'un çehresi ve kişiliğini oluşturan yeni elemanlarda yılların izleri okunuyordu.(...) yaşamın bize görüldüğü gibi sürekli olmadığını, aslında gerçek ve çok değişken bir atmosfer gösterdiğini" (4)

söyleyerek, bu konudaki düşüncelerini açıklar. Böylece yaşlılığın ne olduğu şimdi daha kolay bir şekilde dile getirilirken somut bir kavram olarak bilinen yaşlılığın anlam ve önemi ortaya çıkar.

Hiç kuşku yok ki, insanlar en güçlü ve en sağlam bir yapıya da sahip olsalar yine de ergeç insanları değiştiren bu değişim yasasının etkisinden kurtulamıyacaklarını bilirler. Bu durum, Proust'un bize iletmeye çalıştığı çok ilgi çekici bir olgu, ama insan bu gerçeğe katlanmak ve bu yasaya kolay kolay boyun eğmek istemez. Daha sonra Proust, kendisinin de artık genç olmadığı gerçeği karşısında, insanların bu duygularının çözümünde daha gerçekçi olmuştur. Aslında insana, yaşlılığı saklamayı ya da kendini olduğundan başka türlü göstermeyi başaramazsa, yapacağı tek şey kalıyor, o da en son nefesine kadar yaşlılık ve çökmüşlüğü unutmaya çalışarak yaşamını sürdürmektir.

Proustun, Guermantes düşesinin salonunda, yılların ve özellikle zamanın etkisine karşı son-mücadelelerini vermekte olan kadınların tepkilerini gözlemekten büyük ve kurnazca bir zevk aldığı kesindi:

2- aynı eser.

3- aynı eser. s. 931

4- aynı eser. s. 924

”Onlar batan bir güneş gibi uzaklaşan güzelliğe doğru uzan yorlar ve onun son ışınlarını korumaya can atıyorlardı”(1)

Bu olanağı kaybettikleri zaman plastik cerrahiye koşmaktan başka yapacakları bir şey kalmıyordu. Dolayısıyla yüzlerinin parklaklığını, beyaz görünüşünü ayarlamak ve düzeltmek için herşeyi deniyorlardı. Zamanın etkisinden kurtulan yüzlerinden bir başka yüz yaratmak için çaba gösterirlerken öylesine çok uğraşıyorlardı ki, sonunda elli yaşlarında, gösterirlerken öylesine çok uğraşıyorlardı ki, sonunda elli yaşlarında, yeni bir mesleği öğrenir gibi, yeni bir güzellik tipi yaratmayı öğreniyorlardı. Üstelik, yeni yüz çizgileriyle avunurken yeni bir gençlik arattıklarını sanıyorlardı. Böylece, insansal sanayiye koşmakla yüzlerinin kırışıklıklarını makyaj ve pudrayla örtmeye çalışıyorlardı.

Fiziksel çekiciliklerini ve çabizelerini sürekli kılmak için tüm uğraşlara rağmen, sonunun ölümden başka bir şey olmayacağını bildiklerinden, değişim yasasına boyun eğmekten başka olanakları yoktu. Üstelik en akli başında olanlar bile kendilerinin de bu tuzaktan kurtulamayacaklarını ve güzelliklerinin bir gün kesinlikle kaybolacağını bilincindedirler. Güzelliklerinin kaybolduğunu görenler ve bunun kaçınılmaz olduğunun bilincinde olanlar bu durum karşısında dışavuruma sığınmayı yeğlerler. Örneğin insan, sesinin kayboluşun söyleyiş sanatı ile dengelemeyi başardığı zaman, anlatıma sığınmak zorunda kalmıştır. Üstelik, kendilerine boyun eğmeyen adalelerin uyumsuzluğu nedeni ile, bu insanların bir gülümsemeyle belirsiz bir bakışa, surat asmaya bile dört elle sarıldıkları olur. Fakat bu durumun daha beteri ise, yaşlı kadınların aktörlerin güldürmek amacıyla sahnede kullandıkları maskeyi andıran yeni çehrelerinden yararlanarak başkaları tarafından farkedilmek ve hoşça gitmek için gösterdikleri çabadır. Çünkü doğasının etkileyici, dokunaklı durumunu dile getiren tinsel yazgıya boyun eğme ve yaşam boyunca sayısız değişimlerden sürekli bir şekilde etkilenmeye mahkum insan, aslında en son ana kadar süreklilik ve dengelilik arar, onları korumak için de savaşıır. Ama şunu unutmamak gerekir, insanın didinmesi, çırpınması boşunadır. Büyüme ve düşme yasasından kurtuluş yoktur. Bu insanın değişmez yazgısıdır. İnsanlar ihtiyarlarırken, sonbaharda renk ve özünü değiştiren ağaçlar gibidirler. Yüzlerdeki, saçlardaki değişimler önemli değildir aslında. Gerçekte önemli olan göze hoş gelme halidir. Zihin için bulanık olan şey, bu fiziksel değişimlerin, kişilerde tanınmayacak kadar bir kişilik değişmesine neden olmalarıdır.

İnsanoğlunun etkisi altında kaldığı, ezildiği zaman ile onun yasalarını oldukça titiz ve yorucu bir çalışma ile gözler önüne seren Proust, sürekli olarak şaşkınlık içindedir.

Kısacası, bu araştırmamızda anlatmaya çalıştığımız gibi, zaman içinde canlı ya da cansız tüm varlıklar zaman ve değişim yasasından kurtulamazlar. Üstelik,

---

1- aynı eser. s. 947

benliğimizin bir ırmak gibi deđiřtiđini dűřűnsek bile, fiziksel benimizin de hiř bir zaman yařamamızın iki dűnemine benzemeyeceđini de dűřűnűmemiz gerekir. Bu deđiřmeyen bir yasadır.

Proust, insanođlunun yařlanıřında iki evreleri, organik deđiřiklikler yűnűnden deđil de, dıř gűrűnűř bakımından ele alıp inceleyen yazarlar iřinde bunu en gűzel Őekilde bařaran yazarlardan biridir.

PROUST'UN ESERLERİ

A LA RECHERCHE DU TEMPS PERDU. Paris, Gallimard, "Bibliothèque de la Pleiade", 3. vol.

Tome I: Du cűtű de chez Swann. A l'ombre des jeunes filles en Fleurs (1955) XLI-1007 pp.)

Tome II: Le cűtű de Guermantes. Sodome et Gomorrhe (1956, 122 p.)

Tome III: La prisonniere. La fugitive. Le temps Retrouvű (1956, 1325 p.)

Diğer Eserleri:

Chroniques. Paris, Gallimards, 1927

Pastiches et Műlanges. Paris Gallimard, 1957

Les Plaisirs et les Jours. Paris, Gallimard, 1924